

**ОРЧУУЛГЫН ӨДӨРТ ЗОРИУЛСАН ЭРДМИЙН ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ:
“ОРЧУУЛГААР НЭГДЬЕ, ОЛИМПИЗМЫГ ДЭЛГЭРҮҮЛЬЕ!”⁶⁸**

Ш. Эгшиг: Сайн байцгаана уу? Монгол Улсын Их Сургуулийн Шинжлэх Ухааны Сургууль нь Хүмүүнлэгийн ухааны салбарын гадаад хэлний хөтөлбөрүүд, тэр дундаа гадаад хэлний орчуулгын хөтөлбөртэй. Бид гадаад хэлний орчуулга хөтөлбөрийн семинараа эхэлж байна. Семинарынхаа талаар товчхон танилцуулья. Олон улсын орчуулагчдын холбоо, нийгэмлэг болон Нэгдсэн Үндэсний Байгууллагаас олон улсын орчуулгын өдрийг анх 1992 оноос хойш тэмдэглэж эхэлсэн. Орчуулгын өдөр нь жил болгоны 9-р сарын 30-ны өдөр байдаг. Орчуулгын өдрийг дэлхий нийтээрээ тэмдэглэхийн тулд жил болгон тодорхой уриа гаргадаг бөгөөд орчуулгын салбарыг хөгжүүлэхэд тулгамдаж байгаа чиглэл рүү хандсан уриатай байдаг. Бид бүхэн 4 удаа орчуулгын өдрийг тэмдэглэж өнгөрүүлжээ. Тэмдэглэхдээ гадаад хэлний орчуулга хөтөлбөрийн болон гадаад хэлний орчуулга зүйн профессорын хамтлагаас энэ өдрийг хэлэлцүүлэг өрнүүлэх эсвэл өөр ямар нэгэн үйл ажиллагаа өрнүүлэн тэмдэглэж иржээ. Энэ жилийн хувьд “Орчуулгаар нэгдье” гэсэн уриатай байгаа. Сая болж өнгөрсөн Токиогийн олимпыг нэвтрүүлсэн Монгол улсын 13 телевизийн спортын нэвтрүүлгийг дамжуулах байдал болон орчуулгын үйл явцыг бид бүхэн Монгол орон даяар үзлээ. Үүнтэй холбогдуулан орчуулгаар нэгдье гэдгийг олимпизмтай холбох санал манай гадаад хэлний орчуулгын багаас гарсан юм. “Орчуулгаар нэгдье, олимпизмыг дэлгэрүүлье” гэсэн уриатайгаар энэ удаагийн хэлэлцүүлгийг хийж байна. Та бүхнийг энэ хэлэлцүүлэгт хүрэлцэн ирж оролцож байгаад талархаж байна. Манай энэ үйл ажиллагаанд бид эрдэм шинжилгээний гэхээсээ илүү манай оронд спортын салбарын орчуулгын асуудал ямар байгаа вэ гэдэгт хандуулья гэсэн үүднээс энэ хэлэлцүүлгийг хийж байгаа. Тиймээс энэ салбарын хоёр эрхмийг урьсан юм. Хэлэлцүүлгийг нээх явцад спортын сэтгүүл зүй орчуулгатай хэрхэн холбогддог талаар хэдхэн үг хэлье гэж бодож байна. Даяаршиж байгаа дэлхийд орчуулгын үүрэг нэмэгдэж байгаа, орчуулгын зах зээл дэлхий дээр хамгийн их өсөлттэй байгаа зах зээл. Гэхдээ орчуулгын салбар бол эрдэм шинжилгээний судалгааны чиглэлээсээ илүү зах зээл, бизнесийн чиглэлд илүү хөгжиж байгаа хандлага ажиглагддаг. Мэргэжлийн орчуулга гэх салбар байдаг бөгөөд бүх мэргэжилтэй орчуулга холбогддог. Тэр дундаа анагаах ухааны чиглэлийн орчуулга, шүүхийн чиглэлийн орчуулга бол тусгайлан мэргэжлийн чиглэл рүү хандсан орчуулгын салбар юм. Бусад хүрээний орчуулга бол нийтлэг орчуулгын салбарт тооцогдож байдаг. Спортын орчуулгын асуудал сэтгүүл зүйтэй холбогддог, мөн сүүлийн үед орчуулгазүйн зах зээлийн салбарт хүч түрэн орж ирж байгаа салбар юм байна гэж бид бүхэн үзэж байгаа. Бид үзэж байгаагаар спортын ертөнцөд орчуулгын үйл явц 3 чиглэлд явж байгаа хандлага байна. Нэгдүгээрт, дэлхий даяаршиж байгаа учраас нэг спортын багт нэг орны биш олон орны хүмүүс нэгдэж бэлтгэл сургуулилтаа хийх юм уу нэг багт цугларах нөхцөлд хувь хүний хувьд

⁶⁸ МУИС-ийн Орчуулгазүйн профессорын багаас жил бүр Олон улсын Орчуулгын өдөр эрдмийн хэлэлцүүлэг хийж иржээ. 2021 оны энэ өдрийг тохиолдуулан 2021 оны 9 дүгээр сарын 28-ны өдөр 2024 оны Парисын зуны олимпын өмнө спортын үг хэллэгийн орчуулгын асуудлаар хэлэлцүүлэг хийснийг энд сийрүүлэн оруулсан юм.

хэлний бэрхшээл тулгардаг. Үүнтэй холбоотойгоор орчуулгын асуудал бол хувь хүний түвшинд ч тулгамддаг. Хоёрдугаарт, багийн түвшинд мөн энэ асуудал яригдаж байна. Багт олон орны хүмүүс нэг баг болсон тохиолдолд бие биеийнхээ санаа бодлыг ойлгохын тулд тусгайлан орчуулагч авах эсвэл өөр ямар нэгэн хэлээр дамжих зэрэг асуудал яах аргагүй гардаг. Гуравдугаарт, байгууллагын түвшинд ярина. Олон улсын холбоод байна, манай өнөөдрийн хэлэлцүүлэгт Монголын үндэсний олимпын хорооноос төлөөлөл байгаа, мөн дэлхийн бөхийн холбооны төлөөлөл бас байгаа. Жишээлбэл, бие биетэйгээ ойлголцохын тулд байгууллагын хувьд бол ямар нэгэн хэлийг тухайн байгууллагын хэл болгож авдаг байна. Сүүлийн үеийн спорт маш их эрчтэй, хөдөлгөөнтэй, хурдтай салбарын хувьд орчуулга нь мөн хүчтэй, хурдтай байгаа юм. Орчуулга бол орчуулга ба хэлмэрчлэхүй гэж 2 хэсэгт хуваагддаг. Бичгийн орчуулгаас илүү хэлмэрчлэх нь спортын орчуулгад их зонхилдог. Монголын орчуулгын салбарт хэлмэрчлэхүйн салбарын хөгжилд спортоор дамжин, спортоор жишээ болгон хэлмэрчлэхүйг заах, сургах үйл явц чухал болох юм гэж бид үздэг. Хэлмэрчлэх гэдэгт зөвхөн 2 хүний хооронд хэл, гүүр болдог зүйл биш юм, дохио зангаа, дохионы хэл үүнд хүртэл багтдаг. Жишээлбэл, бөхийн шүүгч ямар нэгэн хөдөлгөөн хийгээд түүгээрээ дамжуулан мэдээллийг шүүгч, тамирчид, хүмүүст ойлгомжтой байдлаар хэлж байгаа энэ үйл явц хүртэл орчуулгын нэг хэсэг гэж үздэг. Нэгд, хэлмэрчлэхүйн салбарт орчуулгын асуудал чухал байна. Удаах нь, сурталчилгааны орчуулга гэж спортын сурталчилгаанд орчуулгын асуудал их хөндөгддөг юм байна. Гуравт, цахим ертөнцөд олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслүүд ямар хэлээр тухайн спортын үйл ажиллагааг сурталчлах, спортын холбоод, нийгэмлэгийн үйл ажиллагааг таниулах вэ гэдэг асуудал мөн чухал бөгөөд зах зээлтэйгээ холбогддог. Аль хэлээр тухайн спортын веб сайт хөгжүүлэхэд илүү олон хөгжөөн дэмжигчдийг татах вэ, хөгжөөн дэмжигчдийг татсанаараа шилдэг тамирчдыг олон хүн дотроос сонгоход веб сайт, цахим орчин дах хэлний сонголт мөн чухал үүрэг гүйцэтгэдэг юм байна. Дөрөвт, бидний ярьж байгаа мэдээний орчуулга юм. Спортын ертөнцийн мэдээний орчуулга маш чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Дэлхийн бүх хүмүүс спортоор нэгддэг. Тухайн спортод болж байгаа үйл явцыг хамгийн түргэн бөгөөд хамгийн их мэдээлэлтэйгээр аль суваг, ямар телевиз нэвтрүүлэх вэ гэдгээрээ уралддаг байх. Үүнд орчуулагч нар ажилладаг. Хэн хамгийн хурдан, зөв үнэн мэдээллийг нэвтрүүлсэн тухайн спортын мэдээний агентлаг, суваг бизнесээ өсгөх зах зээлээ олж авдаг гэж ойлгож байна. Дараагийнх нь миний хувьд мэддэггүй нэг салбар бөгөөд их сонирхолтой. Спортын лото гэж ярьдаг шүү дээ, бооцоотой тэмцээнүүдэд орчуулга маш чухал юм байна. Хүн болгон бооцоо тавьж оролцох сонирхолтой байдаг. Гэхдээ хурдан орчуулсан, хэлмэрчилсэн суваг нь бооцооны зах зээлийг эзлэх магадлалтай байдаг. Үүгээр жинхэнэ хурд, үнэн зөв мэдээлэл, хурдан сэтгэх зэрэг бүх чадвар илэрнэ. Спортын орчуулга зүй, орчуулгын асуудал маш сонирхолтой, чухал салбар юм. Шинжлэх Ухааны Сургуулийн хурлын танхимд болж буй өнөөдрийн хэлэлцүүлэгт ирсэн хүмүүсийг танилцуулъя. Манай өнөөдрийн хэлэлцүүлгийн хүндэт зочноор Жүгдэрийн Отгонцагаан багш ирсэн байна. 1985 онд Монгол Улсын Их Сургуулийг төгссөн. Тухайн үедээ олон хэл мэддэг, сонирхдог байсан бөгөөд үүгээрээ оюутнуудынхаа дунд ялгардаг байсныг тэр үеийнхэн ярьдаг. Монголын Үндэсний Олимпын хороонд 31 жил ажилласан. Бие даан франц, испани хэл сурсан. Монголын Үндэсний Олимпын Хорооны хэвлэлийн албаны ажлыг дангаараа үүрч, орчуулгын маш олон ажлыг хийж гүйцэтгэж байсан. Социализмын үе, орчин үеийн бүхий л үед спортын, олимпын тэмцээн уралдаанд явж байсан туршлагатай хүн. Дараагийн илтгэгч бол Дэлхийн Бөхийн Холбооны Азийн Зөвлөлийн ерөнхий нарийн бичгийн дарга Пэлжээгийн Буяндэлгэр. 1996 онд Монгол Улсын Их Сургуулийн Олон Улсын Харилцааны Дээд Сургуулийг франц хэлний мэргэжлээр төгсөж байжээ. Спортын салбарт Монгол улсаа төлөөлж байгаа хүн. Ж.Отгонцагаан, П.Буяндэлгэр нар ээлж дараалан илтгэх болно. Мөн Монгол Улсын Их Сургуулийн Ази судлалын тэнхим, Гадаад хэлний орчуулга хөтөлбөрийн ахлагч, дэд профессор Г.Элдэв-Очир, Монгол Улсын Их Сургуулийн

гадаад хэлний төвийн эрхлэгч, англи хэлний багш, дэд профессор Д.Отгонтуяа байна. За бүгдээрээ хэлэлцүүлгээ эхэлье. Хөтөлбөрт заасны дагуу Ж.Отгонцагаан “ах” эхний илтгэлийг тавина.

Ж. Отгонцагаан: Монгол Улсын Их Сургуулиас зохион байгуулж байгаа Гадаад хэлний тэнхимийн хэлэлцүүлэгт оролцож байгаадаа баяртай байна. Эрдмийн ажил хийгээгүй олон жил болсон учраас бага зэрэг бэлтгэл дутуу байж магадгүй, хүлцэл өчье. 1985 онд Монгол Улсын Их Сургуулийн Гунгаа багштай Хятад хэлний ангийг 6 оюутан төгсөж байсан. 1985 онд төмөр замын хатуу гарт орж, Замын-Үүд-д 4 жил ажилласан. 1989 онд хотод ирээд Монголын радиогийн Хятад хэлний редакцияд 1 жил, 1990 оноос “Монголын спорт сонин”-д сурвалжлагч, 1993 оноос Монголын Үндэсний Олимпын Хороо буюу олимпын салбарт 31 ажиллаж, нас маань 60 дөхөж 59 хэлбийжээ. Олон Улсын Олимпын Хороо нь дэлхийд хамгийн хүчтэй хөдөлгөөнийг удирдах дээд байгууллага, International Olympic Committee, ИОС гэх товчилсон нэрээр нь олимпын салбарынхан бүгд андахгүй. 1894 онд Сорбоны Их Сургууль дээр агуу их соён гэгээрүүлэгч, Францын эрдэмтэн Пьер де Купертен нөхдийнхөө хамт анх байгуулсан. Олон Улсын Олимпын Хорооны албан ёсны нэгдүгээр хэл нь франц хэл. Хүн болгон франц хэлээр ярьж чаддаггүй болохоор англи хэлийг хоёрдугаар хэл болгосон. Хурал зөвлөгөөн тухайн болж буй улсаас нь шалтгаалж франц, англи, испани, хятад, орос, араб хэл дээр явагддаг. Хятад улс өвөл, зуны олимпыг хоёуланг нь зохион байгуулсан цорын ганц улс болсон юм. Хятад улс олон улсын олимпизмын хөдөлгөөнд их нөлөөтэй болж байгаа учраас хятад хэлийг оруулсан. Орос улс мөн ялгаагүй. Анхны зуны олимп 1896 онд Грек улсад, өвлийн олимп Францын Шамони хотод болж байв. 1994 оноос өвөл, зуны олимпыг 2 жилийн зайтай зохион байгуулахаар болгожээ. Учир нь 1 жилд зун, өвлийн олимпыг зохион байгуулахад хүндрэлтэй, мөн жилд 2 олимпод орж чадахгүй улсууд байдаг. Эдгээр улсуудад дарамтгүй тэгш 2 жилийн зайтай болгосон юм. 2010 оноос Youth Olympic Games, олон улсын олимпын товчилсон хэлээр YOG гэж нэрлэдэг залуучуудын олимпын наадам эхэлсэн. Миний ажилласан хэдэн жилд бичгийн болон аман орчуулга, хэлмэрч, бичгийн хэллэг, аман хэллэг зэрэг олон янзын бүх хэлбэрийг ашигладаг байсан. Спортын орчуулга зүйн нэгдүгээрт, **түүх намтар салбарт** орчуулна. Эртний Грекийн олимп үүссэн талаар, нэн эртний олимп байсан талаар, спортын холбоод гэх мэт. Олимпын хөдөлгөөний тулгын гурван чулуу бол Олон Улсын Олимпын Хороо, Үндэсний Олимпын Хороо, Олон Улсын Спортын Холбоо гэж ярьдаг. IF буюу International Federation, NOC буюу National Olympic Committee, хятадаар бол 奥运会, Энэтхэгийн Indian Olympic Association, Ирландын Union гэх мэтээр хэлдэг. Зарим Үндэсний Олимпын Хороодын нэр миний мэдэж байгаагаар Хятад, Солонгос, Герман, Франц зэрэг улсуудын Үндэсний Олимпын Хороо, Биеийн тамир, спортын улсын хороод нь нэг байдаг. Герман улс Спорт, олимпын хороотой, төрийн мөнгийг олимпын хороонд зарцуулна гэсэн эрх мэдэлтэй байдаг. Янз янзын бүтэц байдаг. Дараагийнх нь **тэмцээний тайлбар тоймын орчуулга** байна. Тайлбар тойм хийхэд янз янзын спортын үг хэллэг зөв орчуулах тал нь чухал юм байна. Дараагийнх нь үндсэн ажил бол тамирчдын тэмцээн уралдаандаа очоод техникийн зөвлөгөөн, мэдүүлэг өгөх, сугалаа сугалах, медаль авсан тохиолдолд тэмцээний дараа хэвлэлийн бага хуралд оролцоно. Харин тэмцээн дууссаны дараа допингийн шалгалтад байнга ордог. Үүний нэг хэцүү зүйл нь сүүлийн 3 сард ямар ямар эм бэлдмэл хэрэглэсэн бэ гэхээр манай зарим дасгалжуулагч, эмч нар бичихэд хэцүү байдаг. Учир нь латин үсгээр бичдэг, англи дуудлага нь өөр, франц дуудлага нь өөр байдаг. Жил болгон допингийн жагсаалт нь солигддог бөгөөд спортын орчуулагч нар дор нь авч шинэчилж явах нь их чухал. Олимпын наадмын үг хэллэг гэж байна. Дээр үед оросууд олимпийские игры, олимпын тоглолт гэж буруу орчуулдаг байсныг зассан. Энэ бол тоглолт биш олимпын наадам. Хөл бөмбөгийн тоглолт байж болно, гар бөмбөгийн тоглолт байж болно, гэхдээ бөх, бокс бол тоглохгүй. Тийм учраас олимпын наадам

гэдэг нь Монголд бол таараад байдаг. Бас нэг хэцүү зүйл нь мэх байна. Бөхийн өчнөөн мэх байдаг. Бөхийн “өмсөх” гэдэг мэхийг оросоор “мельница” гэдэг, “салхин тээрэм” гэсэн утгатай. Би гайхаж л байсан. Төрөл төрлийн мэх, боксын цохилт, янз янзын техник, цанын тэшилтээр явах, тэшүүрээр эргэх, уран гулгалтын төрөл зэргийг хүний нэрээр нэрлэчихсэн. Анх тэр элементийг хэн хийсэн тэр хүний нэрээр нэрлэдэг. Хурал айлчлал болдгоороо болно. Үндэсний Олимпын хороод хоорондоо хамтын ажиллагааны чиглэлээр хурал зөвлөгөөн, Олон Улсын Олимпын Хороо жил болгоны хурал, Азийн зөвлөлийн жил болгоны хурал зэрэг болно. Эдгээр хурал, зөвлөгөөний үг бол дипломат орчуулгадаа хамрагдаад, тухайн үеийн байдлаас шалтгаална. Манайх анх бол гаднаас тусламж гуйдаг байсан. Одоо бол спортын салбарын хөрөнгө оруулалт хамаагүй дээр болсон учир тусламж гуйх нь багассан. Францын жудочид, Гүржийн жудочид зэрэг бусад орны тамирчид манайд ирж бэлтгэл хийдэг, манайхыг гуйдаг болсон. Энэ талын асуудлын орчуулгын утга, чиглэл нь өөрчлөгдөж байгаа. Дараагийн орхиж болохгүй зүйл бол **нийтийн биеийн тамирын үг хэллэг**. Спорт, олимпизмийг призм гэж үзвэл нийтийн биеийн тамираас эхлээд олимпын аварга хүртэл энэ дунд хамрагдана гэсэн үг. Энэ чиглэлийн талаар ард олондоо нийтийн биеийн тамирыг сурталчлах ажлын орчуулга, нийтийн гүйлт, гимнастик, янз янзын зүйлийг орчуулга, гарын авлага дээр төрөл төрлийн холбоодын орчуулагч нар сайн ажиллаж байдаг. Түүнээс гадна бидний харьцдаг хэд хэдэн олимпын системийн байгууллага байна. Сүүлийн үед харьцаж байгаа WADA буюу дэлхийн допингийн эсрэг байгууллага байна. Сүүлийн үед их хүчээ авч байгаа бөгөөд олимпын холбооноос тустай статустай хамтарч ажилладаг байгууллага юм. Дараагийнх нь CAS буюу Спорт арбитрын шүүх. Монголыг төлөөлж мөнгөн медаль авсан Ираны тамирчин Саид Моллайг Ираны засгийн газар Иранаас урвасан гэх шалтгаанаар CAS-д өгсөн. Үүн дээр Олон Улсын Олимпын Хороо, Жудогийн холбоо тусалцаа үзүүлсний хүчинд буруу байхгүй гэдгийг нь баталсан. Шүүхийн үг хэллэг бол маш хэцүү. Заримдаа бол би ч бараг мэддэггүй. Мэргэжлийн хүнтэй уулзаад яриад тулгалт хийхэд бол болдог. Дараагийнх нь **спорт хувцас хэрэглэлийн үг хэллэг**. Спорт хувцас хэрэглэлийн NIKE, ADIDAS, MIZUNO байна. NIKE –ийн “just do it” гэсэн уриа үг байна. Соёлтойгоор хэлбэл урдахаа л хий, ажлаа л сайн хий гэсэн утгатай, хараар олон юм ярилгүй наадахаа хий гэсэн утгатай. Энэ гуравхан үгийг Монгол хөрсөн дээр яаж буулгах вэ гэдэг бол хэдэн өгүүлбэр орчуулахаас хэцүү тал бас гардаг. Сүүлийн үед олимпын хөтөлбөр маш их өргөжиж, спортын олон шинэ шинэ төрөл бий болж байна. Өмнө нь олимпын наадамд үндсэн 28 төрөлтэй байсан бол одоо олимп зохион байгуулж буй газар 5 спортын төрлийг өөрөө санал болгоод, саналыг нь Олон Улсын Олимпын Хороо батлаад оруулдаг болсон. Сая гэхэд Япон улс каратэ, дугуйт тэшүүр, ханан хадны авиралт зэрэг 5 спортын төрөл оруулсан. Парис бол 4 спорт сонгогчихсон байсан. Хамгийн сонирхолтой нь break dance буюу бүжиг. Сүүлийн үед олимпын наадмын хандлага бол залуучууд үзэх нь багассан. Олон Улсын Олимпын Хороо судалгааны агенттай, өнөөдөр чөлөөт бөх, хүндийн өргөлт үзээд байх уу гэхээс өөр залуучуудын сонирхдог электрон талын спортуудыг судалж оруулдаг болсон байна. Олон Улсын Олимпын Хороо үзэгчдээ алдвал олимпын наадмын үнэ цэн алдагдана. Одоо бол олон наадам болж байгаа. Азийн өвлийн наадам, Азийн зуны наадам, Азийн хүүхдийн наадам, Азийн танхимын наадам, Азийн тулааны спортын наадам, Азийн элсний спортын наадам зэрэг маш их наадам болж байгаа. Хятадын олимпоос хойш 16 хоногийн наадамд зориулж 20 гаруй стадион барих хэрэг байна уу, хэмнэж, цэгцтэй, үрлэг багатай хийвэл зүгээр юм уу гэдэг яриа гардаг болжээ. 1976 оны Монтреалийн олимп гэхэд олимпод гарсан зардлаа одоо болтол нөхөөгүй алдагдалтай байгаа. Энэ талын тооцоотой эдийн засгийн орчуулга гардаг болсон. Олимпын наадмын хувь заяа өөрчлөгдөж байгаа. Социализмын үеийн орчуулга, орчин үеийн орчуулга хоёр өөр. Дээр үед бэйсбол, мэргэжлийн хөл бөмбөг капиталист спорт, хүн зоддог гэж дандаа буруу талаас нь бичиж, орчуулж харлуулах шинжтэй байдаг байсан. Одоо бол бүх спортоор хичээллэдэг

болчихсон. Америкчууд спортыг цоо шинэ төрөлтэй болгодог. Wrestling, Грек, Ромын буюу сонгомол бөх байсныг хөл авдаг чөлөөт бөх болгосон. Уулын уруу хурдтай буудаг цанын төрлийг дунд нь нүх ухаад дахин өөр төрөл гаргасан. Орчуулгын утга санаа бүх юмыг ялгаж салгаж орчуулах хэрэгтэй. Америкийн англи хэл дээр анзаарч байх ёстой. Олимпын академи гэж байдаг. Анхны олимп болсон газар Грекийн Олимп уулын энгэрт Олимпын академи гэж судалгаа шинжилгээ хийдэг, цаашдаа судалгаа шинжилгээний чиглэлээр ажиллах залуучуудыг урьж ажиллуулдаг. Америкийн хоккейн дасгалжуулагч, английн хөл бөмбөгийн дасгалжуулагч орчуулагч бэлтгэх хэрэгтэй болдог. Тоглолтын дунд, бэлтгэл дээр, яаралтай үед зэрэг орчуулга өөр байдаг учир хамтын ажиллагаа сайн байх хэрэгтэй. Шинээр дүрвэгчдийн баг гарчихсан. Эх орондоо улс төрийн шалтгаанаар байж болохгүй, дайн дажинтай, гай гамшигтай орноос ирсэн тамирчдыг Олон Улсын Олимпын Хорооны туг дор “Дүрвэгчдийн баг” гэж оруулчихсан учраас нэг араб, нэг африк, нэг ази, хуучин социалист орнуудын хүмүүс нэг багт орчихсон байвал тэдний хэлний асуудлыг зохицуулах тал дээр багийн ахлагч нь туслах тал байдаг. Төрөл нь өөр учир хөл бөмбөгийн баг нь Англи улсад бэлтгэл хийх, жудогийн баг нь Япон улсад бэлтгэл хийх, гимнастикийн баг нь Герман улсад бэлтгэл хийх гэх мэтчилэн янз янзын баазад аваад Олон Улсын Олимпын Хороо мөнгийг нь төлдөг. Иймээс хүссэн хүсээгүй орчуулгын асуудал гарч ирдэг. Дэлхийд Олон Улсын Спортын Сэтгүүлчдийн Холбоо гэж 1924 онд Парис хотноо байгуулагдсан байгууллага бий. Олон Улсын Олимпын Хорооны media committee буюу хэвлэл мэдээллийн хороотой хамтарч ажиллан олимпод явах сэтгүүлчдийг сонгон шалгаруулах, квотыг хянах, спортын үг хэллэгийг цэгцлэх гэх мэт олон ажлыг хийж ном товхимол нэлээн их гаргасан. Тэгэхээр спортын үг хэллэгийг нэг мөр болгох асуудлыг их олон жил ярьж байсан. Хэл зохиолын хүрээлэнгийн захирал Э.Пүрэвжав байх үед бид нар биеийн тамир спортын хороон дээр хурал хийж спортын үг хэллэгийг цэгцлэх, нэг мөр болгох комисс байгуулсан ч ажил яваагүй. Тууштай хийхгүй бол ажлын хажуугаар хийх хэцүү байсан. Социализмын үед аялгуу сайхан монгол хэл дээрээ орчуулах ёстой гэж биеийн тамир спортын хорооноос үг хэллэг гаргадаг байсан. Зарим олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн спортын нэр томъёог хэрэглэгдэж байгаагаар нь “curling” гэдэг нь хятадаар 冰壶 “мөсөн данхны спорт” гэж нэрлэлтэй биш, манай хэлэнд буухад хэцүү. Чарга гэхэд нуруугаар хэвтдэг, элгээрээ хэвтдэг чарга байна. Монголоор нуруун чарга, элгэн чарга гэж орчуулалтай биш. Манайд тэр спорт нь байх ч үгүй. Шинэ шинэ спорт гараад байна. Зарим спортын төрлийг олон улсад хэрэглэж заншсан Олон Улсын Олимпын Хорооны баталснаар хэрэгжүүлж байвал болно. Тэгээд зөвхөн Европын спорт биш Азийн спорт, Африкийн спорт орж ирж байгаа. Кабади гэж Энэтхэгийн спорт байна. Манайхаар бол чоно тарвагацахтай адилхан. Сепак такрав тоглоом, раттан гээд гөрмөл бөмбөг байгаа юм, тэрийг теннисний торонд хөлөөрөө өшиглөж тоглодог. Үүнийг Сепак такрав, гөрмөл бөмбөг гэлтэй биш. Сүүлийн үед олон улсын үг хэллэгийг орчуулаад эхний ээлжинд хаалтан дотор тайлбар хийвэл зүгээр байх гэж боддог. Теннис гэхэд талбайн теннис гэдэггүй, теннис л бол теннис, манайх хамгийн том теннис учир манайхыг теннис гэх ёстой, table tennis нь ширээний теннис, soft tennis нь энэ нэршлээрээ явдаг. Гэх мэтчилэн хоккей бол зүлгэн дээрх хоккей бол хоккей гэдгээрээ, яагаад гэвэл дэлхийн хамгийн том спорт, бусад хоккей нь мөсөн дээрх, бөмбөгтэй хоккей гэх мэтчилэн нэрлэ гэж хурлаар яриад баталчихдаг. Олимпын орчуулга яривал хэдэн өдөр ч ярих маш арвин сэдэв. Дэлхийн хэмжээний эрдэмтэн, хэл шинжээч, спортын нэр томъёогоор ажилладаг хүмүүс маш олон байдаг. Мөн олон ном зохиол гарсан байдаг. Хамгийн ойрын зорилт, мөрөөдөл ч юм уу өөрөө ч сайн тодорхойлж чадсангүй, спортын үг хэллэгийн толь бичиг, спортын үг хэллэгийн ярианы дэвтэр хэрэгтэй. Үүнийг залуучууд цаашдаа хамтраад гаргана гэж найдаж байна. Анхаарал тавьсанд баярлалаа.

Ш. Эгшиг: За баярлалаа. Одоо П.Буяндэлгэр ерөнхий нарийн бичгийн даргыг урьж байна. “Олимпизмын үгсийн сан ба нэр томьёо” сэдвээр илтгэл тавих гэж байна.

П.Буяндэлгэр: Та бүхэнд энэ өдрийн мэнд хүргэе. Олон улсын орчуулгын өдрийг тохиолдуулан ийм сайхан арга хэмжээ зохион байгуулж буй та бүхэндээ талархал илэрхийлье. “Орчуулгаар нэгдье, олимпизмыг дэлгэрүүлье” гээд бид бүхний хувьд спортын орчуулгазүй маш хэрэгтэй зүйл болоод байна. Сая болж өнгөрсөн Токиогийн олимпын наадмын 13 телевиз шууд дамжуулалтаараа тайлбараа хүргээд, тухайн төрлийнх нь хүмүүс өөрийнхөө тайлбараар хүргэж байсан. Үзэж байхад дотор нь нэлээн хэдэн орчуулгын алдаа гэх юм уу, тухайн үедээ спортынхоо өөрийн төрлийн орчуулгыг зөв хүргэж байсан ч бусад хүмүүст ойлгогдохоор хүргэх анхаарууштай зүйл харагдаж байсан. Спортын орчуулга нэлээн төвөгтэй, социализмын үеийн орчуулгууд тийм байсан бол, одоо бол даяаршиж байгаа, хөгжиж байгаа, шинээр спорт нээгдэж байгаа, олон залуучууд нэгдэж байгаа тохиолдолд спортын шинэ хэллэг, спортын тухайн төрлийн өөрийн гэсэн хэллэгүүд байдаг. Ерөнхийдөө спортын орчуулгад спортын нэр томьёоны орчуулга, үгсийн сангийн орчуулга гэж байдаг. Мөн мэргэжлийн хэллэгийн орчуулга гэж байгаа, тухайн спортын төрлийн мэх, тоног төхөөрөмж, материал хэрэглэл нь спорт хаана үүсэж хөгжсөн байна вэ, тухайн үгээр нэрлэгдсэн байдаг. Жишээлбэл, “туялзуур сэлэм” гэж байна, “fencing” гэдгийг манайхаар бас “туялзуур жад” гэж орчуулдаг. Нэгдсэн нэг орчуулгад хүрэхгүй бол тэр нь дотроо тухайн спорт нь анх Францад сэлэмний байлдаан байсныг спорт болгочихсон. Зарим мэхнүүд нь франц үг, франц суурьтай байдаг, орчуулахад буух аргагүй. Эрдэм шинжилгээний, шинжлэх ухааны, спортын гээд орчуулгууд нэлээд бий. Бид нарын гол анхаарах зүйл нь юу вэ гэхээр нэр томьёо, үг хэллэг дээрээ нэгдмэл орчуулгад хүрчихвэл зүгээр юм болов уу гэж боддог. Жишээлбэл, волейболыг гар бөмбөг гээд яриад явчихсан, гандбол гэж бас байна, гандболыг бас гар бөмбөг ч юм уу, волейбол гандбол гэдгээрээ шууд орчуулагдахгүй буух спортын төрлүүд байгаа. ‘Luge’ гэж чарга байна, сүүлийн үед ‘urban sport’ гээд гудамжны чарга гэж гарчихсан street гээд явчихдаг. Шинээр олон спортын нэр томьёо түрж орж ирж байна. Тухайн спортын төрлийн хэллэгүүд болохоор тоног төхөөрөмжүүд байна. Жишээлбэл, волейболын сетканы дээдх зураас тэгж явна, шонгуудыг тэгж хэлнэ гэж байдаг. Волейболын цохилтууд бас өөр өөрийн хэллэгүүдтэй, сонгомол бөх, чөлөөт бөх дотроо мэхнүүдтэй. Уламжлалт спортын төрөлд бөхийн мэхийг монголоор хэлээд байгаа боловч шинэ спортын төрөлд шинэ үгнүүдээ гаргаж ирэхээр тэрийгээ монгол хэл дээр буулгахдаа тухайн спортын хэллэгээр хэлэхгүй бол болохгүй байгаа. Нийтлэг хэрэглэгддэг үг хэллэгүүд байна. Ерөнхийдөө спортын суурь дээр англи хэл нэлээн давамгайлж байна. Тухайн спорт хаана үүсэж, хөгжсөнөөрөө тэр улсынхаа хэллэгүүд явж байгаа боловч франц, испани хэл дээр спортыг тайлбарлах үед үг хэлэн дотор нь англи хэллэгүүд яваад байгаа. “Throw” гэж үг байна. Энэ үгийг спортын төрөл болгондоо өөр өөрөөр хэрэглэдэг. Нэг ижил утгатай, ижил дуудагддаг үгийн толь бичиг зохиох, толь бичиг боловч тайлбар толь бичиг байвал зүгээр юм болов уу. 2016 онд спортын ном, олон улсад спортын ногоон ном гэдгээрээ алдартай энэ номыг монгол хэл дээр орчуулсан. Эргээд харахад маш их учир дутагдалтай орчуулгууд бас байдаг. Монгол хэл дээр бүх спортын төрлийг дүрэмтэй, тоног хэрэглэл, үүсэл, түүхтэй нь оруулсан ном гарсан юм. Жишээлбэл, байт харваа юм уу, сур харваа юу, байт сур юм уу, тэр ном дээр редакторласан хүмүүс нумын харваа гэж оруулсан. Бидний спортын орчинд хэрэглэгдээд заншчихсан нь байт харваа. Тэгэхээр үүнийг нэгдсэн нэг хэллэгээрээ хэлээд сурчихвал бид нарт хэрэгтэй байгаа. Биатлон, триатлон, пентатлон гэж байдаг. Пентатлоныг орчин үеийн таван төрөлт гэдэг. Орчин үеийн таван төрөлт гэхээр зарим өөр наадмуудад таван төрөлт өөр 5 төрөл байгаад байдаг. Тэгэхээр биатлон, триатлон, волейбол гэдгээрээ явахгүй бол монгол хэл дээр бүгдийг нь буулгана гэдэг хэцүү. Токиогийн олимпын наадмын тайлбар дээр харж байхад улсын нэрийг орчуулж байсан, улсын нэрийг орчуулна гэдэг бас их хэцүү. Кот Д’Ивуар гэж улс байна, энэ улсыг “Зааны ясан эрэг” гэж орчуулахгүй, Монгол улсын монгол гэдгийг орчуулахгүйтэй адил тухайн улсынхаа нэрээр явбал зүгээр байдаг. Мөн спортын тайлбар дээр бас анхаарах зүйл юу вэ гэхээр улсуудын нэр байдаг. Олимпын наадамд

орж байгаа улсуудыг улсаар нь биш орж байгаа Үндэсний Олимпын Хороогоор нь оруулдаг. Жишээлбэл, Тайвань-ыг Тайвань гэдгээр нь оруулдаггүй, Chinese Taipei гэж явдаг. Тайлбар дээр Тайвань улс гэж явбал алдаа болдог. Бас нэг тайлбар дээр Chinese Hong Kong буюу “Хятад Хонконгийн хамтарсан баг” гэж орчуулсан. Мэддэг хүмүүс нь Хонконгийн баг юм байна гэж мэднэ, мэдэхгүй хүмүүс, анх спорт үзэж байгаа залуучууд буруу ойлголт авна. Үнэхээр Хятад Хонконгийн хамтарсан баг юм уу, Тайвань яагаад тийм туг дор олон улсын тэмцээнүүдэд оролцдог юм бэ гэх иймэрхүү ойлголтуудаа нэг болгох зорилгоор толь бичиг, үг хэллэгийн гарын авлагатай болох нь бидний гол зорилго болов уу гэж бодоод байгаа юм. Мөн IIR буюу Islamic Iran Republic гэдгийг манайхан Ираны лалын улс гэж орчуулаад байдаг. Islamic гэдгийн тайлбарыг харахаар лалын гэж орчуулдаг. Ираны иргэд өөрсдөө дургүй хүлээж авдаг. Лал гэдэг шашин, ислам бол нэршил нь учраас улс нэр томьёог анхаарвал зүгээр юм аа. Товчилсон нэрийн асуудал бас байна. Олон Улсын Спортын Холбоод ихэвчлэн франц үгээр товчилдог. Сүүлийн үед англи хэлээр товчилдог болсон. Жишээ нь FILA-UWW, өмнө нь Францаар хэлдэг байсан нь сүүлийн үед англиар хэлдэг болсон бөгөөд нэгдсэн дэлхийн бөхийн холбоо болгочихсон. Зарим холбоодын нэрийн хувьд сонсогдох байдлаасаа болоод нэрээ сольсон. Жишээ нь таеквондогийн холбоог WTF буюу World Taekwondo Federation гэж нэрлэдэг байсан. WTF гэх товчилсон нэр нь хүмүүст эвгүй утгаар буудаг учир WT буюу World Taekwondo болгон өөрчилсөн. Орчуулга нь хэлмэрчлэл, спортын сурталчилгаа, олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр яаж гаргах, яаж явж байна зэргийг тус тусад нь анхаарч хийх хэрэгтэй юм байна. Спортын орчуулга дээр тулгарч буй мөн нэг асуудал нь тухайн спортын спортын хэллэг. Спортын нэгдсэн орчуулга гэж байхгүй, нэгдсэн бааз гэж байхгүй, спортын олон улсын хэллэгүүдээ мэдэж байх нь хэрэгтэй байх, тиймээс тухайн спортын хэрэглэл, тоног төхөөрөмж, мэх, цохилт, шидэлт, харайлт, үсрэлт зэрэг нарийн зүйлсийг сайн мэдэж байж орчуулга хийх хэрэгтэй. Орчуулаад гаргачихсан спортын номыг эргээд харахад нэлээн олон зүйл засчихмаар байсан. Одоо шинэ шинэ спортууд гарч ирж байна, шинээр наадмууд хийдэг болчихсон. Urban games-г 2018 онд Унгар улсад хийсэн. Үүнд ихэвчлэн залуучуудын сонирхдог спортын төрлүүдийг оруулжээ. Жишээ нь extreme sport. Сүүлийн үед манай улсад E-Sport гэж гарч ирж байна. Эцэг эхчүүд хүүхдийгээ тоглоом л тоглоод байна гээд дургүйцдэг боловч e-sport тоглодог залуучууд e-sport хүүхдүүдийг бас зөв тал руу нь хөгжүүлдэг гэж тайлбарладаг. Үүгээр мөн сурталчилгаа нь яваад байгаа. Тухайн спорт өөрийн спортоо сурталчлахдаа зөв үг хэллэгийг нь гаргаад, давуу талаа дөвийлгөн сурталчилж, шинэ спортуудыг бий болгож, үүнийхээ орчуулга дээр бас их анхаарч байна. Спортын үг хэллэг толь бичиг, хоршоо үг, өгүүлбэрээр байна. Бид жудогийн “базари” зэрэг япон үгийг японоор нь сонсоод ойлгоод хүлээгээд авчихсан. Бөх дээр нэг тамирчин идэвхгүй барилдаад байвал “blue passive, red passive” гэж үзэгчдээс хэлдэг. Мөн албан ёсны шүүгчийн хэллэгүүд гэж бий. Хоёр талын бөх идэвхгүй барилдаж байвал ямар улсын тамирчнаас үл хамааран “давай давай” гэдэг үгийг хэлдэг. Идэвхтэй барилдуулах хэрэгтэй гэсэн утгатайгаар энэ үг шүүгчийн хэлэх ёстой дүрмэнд байдаг. Мөн шүүгч гэдгийг аудитор, жури гэх зэргээр хэлдэг. Спортынхоо төрлөөс хамаарч шүүгч нь өөр өөр нэршилтэй. Дасгалжуулагчийн хувьд мөн адил. General manager гэдгийг ерөнхий менежер, ерөнхий зохион байгуулагч юм байна гэж бодоход Англи, Америкийн спортод багийн ахлах дасгалжуулагчийг хэлдэг. Энэ зэрэг зүйлсийг төдийлөн мэдэхгүй ч, анхаарах ёстой зүйлс бий. Хэлэлцүүлэг дээрээ өөр юун дээр анхаарах хэрэгтэй вэ, юу юуг чухалчлах хэрэгтэй вэ гэдэг дээрээ санал солилцоод явах байх гэж найдаж байна. Анхаарал тавьсан та бүхэндээ баярлалаа.

Ш. Эгшиг: Та бүхэн бол салбарын хүмүүс учраас бидний мэддэг, мэддэггүй маш олон зүйл ярьж байна. Орчуулгыг тухайн салбарыг мэддэг хүн хийхээс биш өөр салбарын хүмүүс орчуулахад амаргүй байдаг. Та бүхэн спортын салбарынхаа нэр томьёо, үг хэллэг дээр гарч буй асуудлыг тодорхой ярилаа. Хэлэлцүүлгийн ерөнхий санааг гаргаж өгсөнд баярлалаа. Хэлэлцүүлгээ эхэлье. Манай цахимд оролцож буй багш, оюутан, судлаач нар идэвхтэй оролцохыг хүсэж байна. Асуулт байна уу?

Д. Отгонтуяа: Манай орчуулгын хамтлагаас орчуулгын өдөрт зориулан зохион байгуулсан семинарт ирж оролцож, өөрсдийн арвин их туршлагаас хуваалцаж байгаа та хоёртоо баярлалаа. Та хоёрыг үг, нэр томъёо, нэршлийг яаж орчуулах вэ гэж ярьж байхад англи-англи 700,800 хуудастай толь аваад харахад penalty гэдэг үгийг давхар хавсарсан үгээр, өвөрмөц 50 үг байна. Торгуультай холбоотой хэлцүүд нь өөр спорт дээр яаж тайлбарлагдах вэ гэдэг нь 50 өөр тайлбар байна. Аливаа салбарын нэр нэршлийг онооно гэдэг маш хүнд. Олон жилийн нөр их хөдөлмөр шаарддаг. Бид бүхэн орчуулгын хичээлийг оюутнуудад заахаас илүүтэй өөрсдөө орчуулагч нарын зовлонг бага ч гэсэн мэддэг учраас өнөөдрийн хэлэлцүүлэг өвөрмөц сэдвийг хамарч байгаад баяртай байна. Монгол улсад мэргэжлийн спортын орчуулагч нар хэр олон байдаг вэ, мэргэжлийн орчуулагчдыг спортын сургуулиудаас бэлдэж гаргадаг юм болов уу? Энэ талаар мэддэг зүйл байна уу? Хэлний мэргэжлээр төгсчихөөд үргэлжлүүлээд өөрийн хүсэл сонирхол, авьяас билгээрээ цааш сайн дураараа явдаг уу, эсвэл спортын орчуулагч гэсэн тусгай мэргэжил байдаг уу? Монголын спортын холбооноос үүнийг хэр их анхаардаг вэ?

Ж. Отгонцагаан: Монгол Улсын Боловсролын Их Сургуулийн харьяа биеийн тамирын сургууль гэж байсан. Хуучин энэ сургуульд спортын сэтгүүлч, спортын орчуулагчийн анги байдаг байсан. Одоо байгаа эсэхийг мэдэхгүй байна. Манайд ирж байгаа ихэнх хүмүүсийн 80 хувь нь гадаад хэлний идэвхтэй хүмүүс байдаг. Эдгээр хүмүүсийг биеийн тамир спортын хороо, спортын холбоод, олимпын хорооны янз бүрийн хэлтэст ажиллуулдаг. Хоёр янзын хүмүүс ирдэг. Нэгдүгээрт спортод дуртай хүмүүс байна. Хоёрдугаарт хэлэндээ сайн хүмүүс байна. Сүүлийн үеийн хувийн биеийн тамирын сургуулиуд спорт, орчуулгын чиглэлийн хүмүүс бэлтгэн төгсгөж байгаа юм байна билээ. Хуучин биеийн тамир, спортын чиглэлээр ОХУ, Болгар, Польш, Герман, Украин гэх зэрэг улсуудад мэргэжилтэн бэлдэж байсан. Одоо бол Олон Улсын Олимпын Холбооноос тавигдаж буй шаардлага нь дор хаяж хоёр хэлтэй байх ёстой. Олон Улсын Олимпын Хорооны ерөнхийлөгч Бах 6 хэлээр чөлөөтэй ярьдаг. Нөгөө талаас спортын салбарт ажиллаж буй хүмүүсийг хэлтэй байхыг шаардаж байгаа. Спортоо мэдэж байгаа хүмүүст ганц садаа болж буй зүйл нь хэлний асуудал байдаг. Олимпын хороон дээр семинар зохион байгуулаад, Олон Улсын Олимпын Хорооноос курс зохион байгуулдаг.

Д. Отгонтуяа: Тусгай мэргэжилтэн, орон тоо байдаг юм уу?

Ж. Отгонцагаан: Гадаад харилцааны мэргэжилтэн гэж байгаа. Орчуулагч гэж байхаа больсон. Спорт холбооны ажил, орчуулга, гадаад харилцаатай холбоотой бичиг баримт, олон улстай харьцах бичиг баримт, гадаадын элчин сайдын яам, айлчлал зэрэг бусад ажилтай шууд холбогдож ажилладаг.

Д. Отгонтуяа: Хэдэн хүн ажилладаг вэ?

Ж. Отгонцагаан: Надтай нийлээд 3 хүн ажилладаг.

П. Буяндэлгэр: Спортын холбоод, үндэсний холбоодод дотроо өөр өөрсдийн гадаад харилцааны ажилтнуудтай. Тухайн спортынхоо онцлог дээр ажилладаг. Жишээ нь, чөлөөт бөхийн холбоо гэхэд дэлхийн бөхийн холбооноос дасгалжуулагч, тамирчдадаа дундаас дээш түвшний англи эсвэл франц хэлний мэдлэгтэй байх ёстой гэсэн шаардлага тавьдаг. Хэлнийхээ мэдлэг чадвараас болоод гадаадад очоод хүндрэлтэй учирсан, үйл ойлголцсон. Техникийн зөвлөгөөн дээр ийм мэх хийвэл буруу, энэ мэх хийвэл зөрчилд авна гэж тайлбарладаг. Зөвлөгөөн дээр ихэвчлэн дасгалжуулагч нар оролцдог, орчуулагчтай суухгүй, өөрсдөө сууна. Жишээлбэл, энэ дэлхийн аваргын үеэр ийм зүйлсийг сайн анхаараарай, жинг нь 2 килограммын зөрүүтэй үзнэ, аль эсвэл тэглэж үзнэ гэдгийг техникийн зөвлөгөөн дээр хэлчихдэг. Үүнийг дасгалжуулагч нар нь сайн

ойлгохгүй бол тамирчдаа буруу мэдээлэл өгдөг. Жингээ үзүүлэхдээ 2 килограммын запастай гэж бодчихсон байтал тэглээд жингээрээ хасагдчихдаг. Ийм тохиолдол манайд байсан. Мөн олимпын наадам чөлөөт бөх дээр техникийн зөвлөгөөнөөр анхааруулсан зүйл дээр эсэргүүцэл илэрхийлсэн явдал гарч байсан. Спортын ёс зүйд дэвжээ, талбай дээр тамирчин хүн өөрийн сэтгэл хөдлөлөө барьж байх ёстой гэсэн зарчимтай байдаг. Орчуулагч байхгүй учир дасгалжуулагч, тамирчид нь хэлний мэдлэгтэй байхгүй бол алдаанд ордог, алдаа гаргадаг. Монголчууд медаль авчихаад тугаа бариад дэвжээн дээр гүйдэг. Энэ нь бас дүрэмтэй. Техникийн зөвлөгөөн дээр дэвжээн дээр алтан медаль авсан хүн тугаа барьж дэвжээн дээр гарах эрхтэй гэсэн байхад хүрэл медаль авчихаад тугаа бариад дэвжээн дээр гараад ирдэг. Үүний дүнд танайх үүнийг зөрчсөн учраас торголоо гээд шууд холбоо руу нь торгууль тавьчихдаг. Тэрийг сонсоогүйгээс болоод бэрхшээлтэй тулгарч байгаа юм.

Г. Элдэв-Очир: Миний асууя гэж бодож байсан зүйлийн талаар ярилаа. Тамирчдад тухайн спортын үг хэллэгийг зааж сургадаг уу?

Л.Буяндэлгэр: Тухайн холбоондоо байгаа тамирчдаа сүүлийн үед сургалтууд явуулж эхлээд байна. Би чөлөөт бөхийн холбоонд ажилладаг. Чөлөөт бөхийн холбоонд ерөнхийдөө тамирчид хэлний мэдэлгүйгээсээ болоод зочид буудалдаа ч юм уу дүрэм журмын хувьд хүндрэлтэй асуудлууд гардаг. Цар тахал ковидийн үед тэмцээн зохион байгуулж байгаа онцлог нь өөр болсон. Битүү, ямар ч үзэгчгүй зохион байгуулдаг болсон тиймээс маш өндөр шаардлага тавьсан дүрэм гаргасан. Үүнийг тамирчид заавал мэдэж байх учиртай. Бид нар тамирчдыг явахаас нь өмнө бүх тамирчдад мэдээлэл өгдөг. Та нар буудлаасаа гарахгүй юм байна шүү, буудлаасаа гараад хажууд нь энүүхэн энд харагдаж байгаа тав алхмын зайд байсан ч гэсэн автобусаар явах нь байна шүү, хэрвээ явган явбал торгох нь байна шүү, тийм асуудлууд байгаад байгаа. Гэхдээ тухайн спортын төрлийн үг хэллэгүүдийг тэмцээнд яваад ирсэн тамирчид бол мэддэг. Одоо бид өсвөр залуучууддаа сүүлийн жилээс нэлээн сургалт явуулж тамирчны ёс зүй, тамирчны баримтлах сахилга бат, үг хэллэг хэлний мэдлэг, тамирчны заавал мэдэж байх ёстой зүйлийг цаанаас нь тавьсан шаардлагын дагуу англи буюу франц хэлтэй байх ёстой гэсэн шаардлагыг нь заавал биелүүлэхээр хөтөлбөр боловсруулаад байгаа.

Ш.Эгшиг: За баярлалаа. Биднээс гадна 18 хүн цахимаар оролцож байна. Үүнээс Европ судлалын тэнхимийн эрхлэгч С.Булгантамир багшийгаа онцгойлон танилцуулмаар байна. С.Булгантамир багшийн маань үндсэн мэргэжил нь франц хэл байгаа. Уг хэлэлцүүлгийг хийхэд хамтран ажиллаж зохион байгуулах ажлыг хийсэн. Багшаас ямар санал байгаа вэ? Парисын олимптой холбож энэ хэлэлцүүлгийг хийж байгаа. Тэгэхээр франц хэлтнүүд их чухал үүрэгтэй гэж бодож байна.

С.Булгантамир: За баярлалаа, Эгшиг багшаа. Олон улсын орчуулгын өдрийг тохиолдуулаад манай гадаад хэлний орчуулга хөтөлбөрөөс Парисын 2024 онд болох зуны олимпын их наадмыг угтан “Орчуулгаар нэгдье, Олимпизмыг дэлгэрүүлье” гээд уриан дор энэхүү эрдэм шинжилгээний их семинарыг зохион байгуулж байгаад маш их баярлалаа, тэгээд мөн маш сонирхолтой бидэнд тухайн спортын салбарын хүмүүс болох, Монголын Үндэсний Олимпын Хорооны ерөнхийлөгчийн зөвлөх Ж.Отгонцагаан, Дэлхийн Бөхийн Холбооны Азийн Зөвлөлийн ерөнхий нарийн бичгийн дарга П.Буяндэлгэр нар маш сонирхолтой сэдвээр хэлэлцүүлэг хийсэнд талархаж байна.

Миний хувьд спортын орчуулга хийж байсан туршлага байхгүй. Арай дөхөм орчуулга гэвэл бүжгийн салбарын орчуулгыг хийж байсан. Мөн уран зохиолын орчуулгыг өөрөө сонирхож хийдэг. Энэ хэлэлцүүлэгт зориулан уг сэдвийн хүрээнд жаахан судалж үзлээ. Францын Лионы их сургууль, Парисын хэлмэрчлэхүй орчуулгын сургууль орчуулагч нараа бэлтгэхдээ спортын

салбарын биеийн тамирын орчуулгыг хэрхэн авч үздэг юм бол? Францын үндэсний олимпын хорооноос спортын болон спортын сэтгүүл зүй тэр дотроо олимпизмтой холбоотой сургалт семинар хийдэг юм болов уу? гээд асуудлын хүрээнд судалсан. Тэгээд үүнтэй холбоотой хэд хэдэн сургалтын хөтөлбөрүүдийг олж харлаа. Хувийн орчуулгын сайт уруу ороод спортын чиглэлийн орчуулга авч болдог болов уу? гээд үзсэн чинь ийм компаниудын үйлчилгээ түгээмэл байдаг гэдгийг мэдэж авсан. Францад явган аялал, ууланд авирах, шүхэр гэх мэт чиглэлээр тухайн спортын тамирчид нь бас давхар Англи- Франц, Франц-Англи орчуулгыг хийдэг ийм үйлчилгээ үзүүлдэг юм байна. Олимпизмын академи гээд сургалт зохион байгуулдаг гэдгийг харлаа. Үүнээс би нэг асуулт асуухыг хүссэн юм. Олимпизмын академи гэж манай дээр байдаг болов уу? Олимпын хороо энэхүү академитай болов уу? гээд ийм асуултыг асуумаар санагдаж байлаа.

Хэлмэрчлэхүйн их дээд сургуулиудын хөтөлбөрийг харахаар спортын орчуулга бол шинжлэх ухаан, урлагтай ижилхэн өдөр тутам хувьсаж өөрчлөгддөг салбар юм. Тиймээс спортын нэр томъёо нь байнга шинэчлэгддэг учраас энэ салбарыг нэлээн анхаарах ёстой гэж үздэг. Спортын төрлийн орчуулгад хүний сонирхлыг татах хэрэгцээ шаардлага байдаг. Олимпын наадмыг ч юм уу нэвтрүүлгийг орчуулан дамжуулж байхдаа ч юм уу тухайн үзэгчийн сэтгэл хөдлөлийг бас бодолцох ёстой гэх шаардлага байгаа. Өгүүлбэрийн бүтэц, онцлог найруулгын хэв маягийг нэлээн анхаардаг гэх хөтөлбөрийн онцлогийг ч мөн харсан. Хэлмэрчлэхүйн сургууль нь хөдөө аж ахуй, байгаль орчин, урлаг, уран зохиол, хууль эрх зүй, эдийн засаг, санхүү гэх зэрэг 14 салбар байдгаас спорт, биеийн тамирын салбарыг орчуулагчаар төгсөх гэж байгаа оюутан төгсөх ангидаа сонговол энэ 14 салбараас 2 салбарыг сонгоод 3, 3 хичээл үздэг байгаа юм. Жишээ нь: Спорт, биеийн тамирын салбарыг сонгох юм бол энэ чиглэлийн ийм хичээлүүдийг үзнэ гэдгийг хөтөлбөртөө тусгадаг. Францын олимпын үндэсний хороо бол хажуудаа сургалтын төвтэй, сургалтын хөтөлбөрүүдтэй. Жишээ нь, олимпын наадмын англи хэлний орчуулагчийн хөтөлбөр гэх хөтөлбөр байсан. Уг хөтөлбөрөөс олимпизмын үг хэллэг үзэл санаа үнэт зүйл, бэлгэ тэмдэг гэх мэт зүйлс агуулагдаж байгаа нь харагдаж байсан.

Манай дээр энэ олимпизмын академи гэдэг зүйл байдаг болов уу? гэдэг асуултыг асуумаар байна. Баярлалаа.

Ж.Отгонцагаан: Булгаадаа баярлалаа, 1996 онд Манайд Монголын үндэсний академи гэж байгуулсан. Манай шууд харьяанд биш ч тусдаа байгуулагдаж байсан. Монголын үндэсний олимпын академийн ерөнхийлөгч нь биеийн тамирын тусгай сургуулилттай сургуулийн захирал Зоригтбаатараас шууд холбогдоод үндэсний олимпын академийн бүх үйл ажиллагааг асууж болно. Жилд 1 юм уу 2 залуу судлаач Грек уруу явдаг, заримдаа тусгай хөтөлбөрөөр бас нэг хоёр хүн нэмж Грек уруу явах боломжтой. Францад үндэсний олимпын академи бол байгаа. Volunteer-ийн асуудалд англи хэлтэй хүн авдаг ба нэг олимпийн наадамд 20000, 30000 volunteer буюу сайн дурынхныг бол шалгаж сорьж авдаг. Энэ нь зөвхөн Францад биш дэлхийн аль ч өнцөг булангаас очиж байрлаж болно. Гэхдээ тэр сайн дурынхан өөрсдөө байраа олно. Хувцас болон өдрийн 1 хоолыг Парис 2024 олимпын зохион байгуулах хорооноос өгдөг. Манайхаас Японд бас 3, 4 хүн сайн дураар ажилласан. Нэг нь Олимпик куолификейшн систем орж ажилласан. Францад байгаа монголчууд хөтөлбөрт хамрагдаад орвол сайхан үйлс болно гэж бодож байна. Лавлах юм байвал тодруулаарай.

С.Булгантамир: За, баярлалаа.

Л.Буяндэлгэр: Олон улсын тэмцээн мөн олон улсаас ирж байгаа хүмүүст зориулан орчуулгын багт ажиллах сайн дурын ажилтан бид авдаг. Сайн дурынхны залуучууд ихэвчлэн хэлний сургуулиудын оюутнууд байдаг. Тэдний дотор мөн спортын чиглэлээр орчуулга хийж байгаа хүмүүс бас нэлээн байдаг. Жишээлбэл: Боксын олон улсын тэмцээн, чөлөөт бөхийн олон улсын тэмцээн дээр ажилласан хүмүүс байгаа. Спортын салбарын чиглэлээр орчуулгаар сайн дурын ажлаа хийхдээ спортын үг хэллэг мэдэж авсан туршлагатай болдог. Одоо миний дор спортын орчуулга дээр ажиллая гэсэн 2 хүүхэд байна. Нэг нь оюутан нөгөө нь сургуулиа төгсөж байгаа оюутан байгаа. Тэд нар яг яаж орчуулгын гараагаа эхэлсэн бэ гэхээр сайн дурын ажлаар л эхэлсэн. Тэмцээн дээр багуудад орчуулга хийгээд явж байсан. Тэд нарын дур сонирхолд нь үндэслээд спортын орчуулагчаар бэлдэж болох боломжтой болж байгаа юм.

Ш.Эгшиг: Сайн дураас гараагаа эхэлдэг байна шүү дээ.

Л.Буяндэлгэр: Тиймээ, сайн дураас гараагаа эхэлсэн.

Ш.Эгшиг: Магистрант, докторантуудаас асуух асуулт байна уу? Эвээ багш байгаа гэсэн.

Эвээ багш: Сайн байцгаана уу? автомашин унаж оролцдог тамирчдыг юу гэж нэрлэдэг вэ? Нисгэгч гэж хэлдэг нь зөв үү? гээд чатаар нэг хүн асуулт асуужээ.

Ж.Отгонцагаан: Манайхаар бол жолооч гэж орчуулсан нь дээр байх аа. Ямар хамаагүй давхидаг жолооч гэж хэлэлтэй нь биш. Бусад машины уралдаанаас хурд нь маш хурдан учраас driver гэхгүй pilot гэж бас хэлдэг. Нисэж явдаг учраас нисгэгч гэж бас хэлдэг.

Г.Элдэв-Очир: Үүнтэй холбогдуулаад хэлэхэд энэ нь нэг төрлийн мэргэжлийн салбарын орчуулга юм. Сагс, хөл бөмбөг, бөх, бокс гээд өвөл зуныхаараа хуваагдвал маш олон спорт байгаа шүү дээ. Спорт болгон өөр өөрийн тусгай хэллэгтэй, тусгай дүрэмтэй, спортоосоо шалтгаалсан тоног төхөөрөмж, өмсгөл, зүүлт гээд бүх л юмнаас харахад маш их ялгаатай. Маш том салбар гэдгийг үүнээс харж болно. Тэгэхээр үг хэллэгийн толь бичиг зохиохдоо бол эхлээд Монголд түлхүү хөгжсөн хүмүүс мэддэг спортын төрлүүдийн толь бичиг үг гаргах хэрэгтэй. Жишээ нь: Гол үндсэн олимпизмын спортын төрлүүдийг англи, франц хэлнээс англи, монгол уруу орчуулах ч юм уу. “Curling” уг спорт бол Монголд одооноос ер нь танигдаж эхэлж байна. Иймэрхүү танигдаж эхэлж байгаа спортуудыг үе шаттайгаар толь бичиг гаргах ч юм уу, хамтад нь нэгтгээд ч юм уу, эсвэл тус тусдаа цуврал маягаар бас толь бичгээ гаргавал илүү дээр байх. Нэр томъёоны тухайд нэр үгийг бол харь үгээр нь орчуулах, үйл үгийг монгол боломжтой үгээр орлуулахад орчуулж болно. 3*3 гээд сагсны төрөл гэхэд л залуучуудын дунд маш эрчтэй хөгжиж байна. Яг энэ үед толь бичгийг гаргаад байвал илүү хүмүүст хүрэх, тэрийгээ дагаад хүмүүсийн сонирхол болон хэрэглээний давтамж өндөр байгаа болохоор хандалт өндөр байж магадгүй.

П.Буяндэлгэр: Тухайн спортын төрөл болгон дээр олон улс дээр гарч ирсэн. Оросын спортын хөнгөн атлетикийн тухайд гэвэл, хөнгөн атлетикийн нэр томъёоны толь бичиг байдаг. Уг толь бичигт англи гаралтай, франц гаралтай, грек гаралтай мөн латинаар хэлдэг үг ч байдаг. Спортын төрөл болгонд тайлбар толь байгаа. Миний хувьд спортын номыг орчуулахад бараг жил хагасын хугацааг зарцуулсан. Орчуулахад их хүндрэлтэй байсан. Би спортын холбооны хүмүүстэй уулзаж танай энэ спортын онцлог нь юу юм бэ? гээд асууж байлаа. Спортын хорооны хүмүүс маань бид нар чинь яриагаараа ойлгоод байдаг болохоос номон дээр буулгая гэхээр мэдэхгүй гэдэг асуудал гарч байсан л даа. Спортын төрөл болгон дээрээ л хүмүүсийг цуглууулж номоо орчуулсан даа.

Г.Элдэв-Очир: Толь бичиг бол нэр томъёогоо нэг ойлголттой болгох, тухайн спортыг Монгол улсад хөгжүүлэхэд том сурталчилгаа, таниулахад танин мэдэхүйн ач холбогдолтой. Миний бодлоор спортын сэтгүүлчид, тайлбарлагч нартаа үгээ зөв оноосон толь бичгийг өгвөл тухайн үгийг хэрэглээнд оруулах, хүргэх алхам болно.

Д.Отгонтуяа: Одоо үед нийгмийн сүлжээгээр хошин маягаар хүргэвэл илүү хурдан хүрээд байгаа юм биш үү. Олон улсын спортын нэр, нэр томъёоны нэршил бүх үгийг орчуулаад байх хэрэггүй юм шиг санагддаг. Үгээ галигчилж буулгачихаад тайлбарыг ард нь оруулбал зүгээр юм шиг санагдсан. Тайлбарыг нь ард нь оруулахгүй болохоор буулгасан үгээрээ тамирчин маань монголоор сэтгэн ойлгох талтай байдаг.

Ш.Эгшиг: Манай Монгол хэл, хэл шинжлэлийн тэнхимийн зөвлөх профессор Бүрнээ багшийгаа урьж байна.

Д.Бүрнээ: Юуны өмнө Олон улсын орчуулагчдын өдрийг тохиолдуулан эрдэм шинжилгээний семинарыг зохион байгуулж байгаа Ш.Эгшиг, Г.Элдэв-Очир багш болон энэ хуралд ирж сонирхолтой илтгэл хэлэлцүүлсэн хоёр илтгэгчдээ их талархлаа. Энэ хуралд оролцсон олон оюутан, судлаачид, багш нартаа мөн талархлаа илэрхийлье. Хоёр илтгэгчийнхээ ярианаас бол спортын нэр томъёог судлах тал дээр ажиллаж байгааг мэдлээ. Ямар төрлийн спортын толь гаргах тухайгаа ярилцаж байгаа юм байна. Шинэ спортын төрөл дээр бол шууд нэр томъёог авах ийм хандлага бол байгаа гэдгийг ойлголоо. Өнөөгийн даяаршлын энэ цаг үетэй холбоотой мэдээлэл хурдтай байгаа энэ үед шууд нэр томъёог авах нь аргагүй байж магадгүй юм. Монгол хэлний хүний тухайд бол манайхны бодлоор нэр томъёог нутагшуулах, монгол хөрсөн дээр буулгах энэ зүйлийг бид нар анхаарах ёстой байдаг. Энэ асуудлын хувьд бидэнд судалгаа жаахан дутагдаад байна уу? гэж бодогддог. Жишээлбэл, Франц улс бол компьютер гэдэг энэ олон улс даяар хэрэглэж байгаа үгийг өөрийн улсын хэлээр орчуулаад хэрэглэдэг. Бид нар нэр томъёог авах нь зөв байж магадгүй. Нэр томъёог шууд авахын өмнө бидэнд монгол хэлэнд өөрт нь ямар нөөц боломж байна гэдгийг сайтар бодох хэрэгтэй. Манай Ц.Шагдарсүрэн багш “Айлаас эрэхээр авдраа ух” тухайн хэлийг илэрхийлэх манай хэлний ямар нөөц баялаг байна вэ тэрийгээ судалж үзэх хэрэгтэй гэж хэлсэн байдаг л даа. Тэрийг би зөв зүйтэй гэж боддог. Тэгэхээр үүнтэй холбоотойгоор толь хийхийн өмнө та нар эхлээд нэр томъёоны мэдээлэл бий болгоод нэр томъёогоо бүртгэж үзэх гээд тодорхой хэмжээгээр цаг хугацаа хэрэгтэй болно. Миний зүгээс судалгаа хийх хэрэгтэй гэж бодож байна. Дэлхийн өндөр хөгжилтэй улс орнуудын мэргэжлийн спортын төрлийн толь бичгийг зохиосон арга туршлага ямар байдаг, бусад улс оронд эдгээр нэр томъёог хэрхэн яаж нутагшуулж байна вэ? Энэ зарчмыг судалж үзвэл бас зүгээр болов уу гэж би хувьдаа бодож байна. Өөрөөр хэлбэл, шинжлэх ухааны үндэстэй толь бичиг гаргахын тулд энэ дээр тодорхой хэмжээгээр судалгаа хийх хэрэгтэй. Шинжлэх ухааны академийн хүрээлэнд бол яг энэ нэр томъёоны чиглэлээр ажилладаг Н.Мөнхцэцэг Г.Гэрэлмаа гээд 2 эмэгтэй судлаач байдаг. Н.Мөнхцэцэг нэр томъёоны орчуулгаар тусгайлан нэг сэдэвт ном гаргаж ерөнхийлөгчийн шагнал хүртсэн байдаг. Тэгэхээр судлаач нартай холбогдож мэргэжлийн хүмүүстэйгээ хамтарч ажиллах юм бол тэр нэр томъёог нэршүүлэх юм уу яаж дагавар нөхцөлийг залгах юм бол, яаж залгавал оновчтой байна гэх зэргээр судалгааг үндэс болгосон толь бичиг гаргах юм бол шинжлэх ухааны хүмүүст ч гэсэн хэрэглэхэд чухам удаан настай гарын авлага болох болов уу л гэж бодож байна. Та бүхний ажилд амжилт хүсье.

Ш.Эгшиг: Багшийн ярианаас бодох их юм байна гэж бодогдлоо. Нэр томъёоны асуудлаас толь бичиг хийх тухай асуудал уруу өөрөө аяндаа хөтлөөд явчих шиг боллоо. Энэ бол манай хэлэлцүүлгийн үр дүн байх аа. Энэ асуудал дээр төвлөрч ажиллахаар бол П.Буяндэлгэр,

Ж.Отгонцагаан ах та бүхэн цаашдаа өөрийн салбарын хүмүүстэй бас ярилцаж үзэхийг хүсэж байна. Энэ тал дээр хамтрахаар бол манай судлаач багш нар, судлаач оюутнууд, мөн манай шинэ элссэн суралцагч нараас энэ сэдвээр бас хөтлөөд авах боломжтой эсвэл та бүхний дагалдаж байгаа хүүхдүүдээ манайд сурган, сурангаа давхар толь бичгийнхээ ажил хийх энэ чиглэлээр хамтарвал ямар вэ? гэсэн санал байна. Та бүхэн үүнийг бас бодолцож үзээрэй. Д.Бүрнээ багшийн ярианаас уг саналыг хэлмээр санагдлаа.

П.Буяндэлгэр: Бүрнээ багш үнэхээр бид нарт хүлээж авахуйц хэрэгтэй зүйлийг ярилаа. Учир нь бид нар үнэхээр судалгаан дээр суурилж байж, энэ толь бичгээ гаргах уу, үг хэл бичгийн толь бичиг байх уу, тайлбар толь байх уу, эсвэл үг хэллэгийн ярианы толь байх уу гэдэг дээр ярилцаж байгаа. Та бүхний дэмжлэгтэйгээр хамтын ажиллагаагаар бүтэх болов уу л гэж бодож байгаа. Тийм болохоор Хэл Зохиолын Хүрээлэн, Монгол Улсын Их Сургуулийн Шинжлэх Ухааны Сургууль, хэл судалж байгаа хүмүүстэйгээ хамтраад бид нарын хувьд өөрсдөө спортынхоо талын судалгаа бусад оронд ямар байдалтай байдгийг өөрсдийнхөө нөөц бололцоогоор судалгаагаа хийе гэсэн бодолтой байна. Толь бичиг хийх гэдэг бидэнд зайлшгүй хэрэгтэй байгаа. Бид нар 2024 Парисын олимпын наадам уруу чиглэж, зорьж байна. Токиогийн олимпын наадмын спортын төрлүүдийн тайлбар толь бичигт ямар хүндрэл, ямар бэрхшээл, ямар алдаа гарч ирсэн энэ бүхнээс тулгуурлаад спортынхоо сэтгүүлч, тайлбарлагч нартайгаа спортын холбоонууд хамтраад спортын үг хэллэг, нэр томъёо өгүүлбэр зүй бүхнийг хамтраад нэг том бүтээл гарах байх аа гэж би найдаж байна. Тэгэхээр Д.Бүрнээ багшдаа маш их баярлалаа.